

Uttalanden om anhörigas rätt att ta del av handlingar som rör ställföreträdarskapet m.m.

Anmälan

AA och BB klagade på Överförmyndaren i Herrljunga kommun. De anförde därvid bl.a. följande. I december 2007 förordnades en god man för deras mor, CC. Godmanskapet omfattade att bevaka hennes rätt, förvalta hennes egendom och sörja för hennes person. Den gode mannen har brustit i sitt uppdrag. Han tog inte kontrollen över huvudmannens ekonomi eller tillgodosåg hennes behov av kläder, hygienartiklar och mat. Han sålde inte heller hennes bil, som hon inte använde på grund av sin sjukdom, och bilen förlorade under tiden ca 70 000 kr i värde. Vidare underlät han att agera i en arvsvist. Dessa brister påtalades upprepade gånger för den gode mannen och överförmyndaren. Vid ett flertal tillfällen har AA och BB försökt att få ut vissa handlingar från överförmyndaren, bl.a. ett läkarutlåtande, ett utlåtande från en demenssköterska, räkenskaper och sluträkning. Enligt överförmyndaren var de båda utlåtandena inte kompletta och saknade egentligt värde. När det gäller redovisningshandlingarna uppgav överförmyndaren att dessa ännu inte var granskade, och att de innan handlingarna hade granskats inte kunde få del av dessa. Efter många påtryckningar fick de till slut ut en årsräkning, en sluträkning och en tjänsteanteckning till en årsräkning. De hade även begärt ut kontoutdrag för 2008 utan resultat. I mars 2009 besökte BB överförmyndaren för att gå igenom akten i godmansärendet och få ett utdrag avseende huvudmannens kontouppgifter. Uppgifterna fanns för tillfället inte hos överförmyndaren, men de skulle ordnas fram senare. Detta skedde emellertid inte.

Utredning

Överförmyndarens akt i det aktuella godmansärendet hämtades in och granskades.

Anmälan remitterades till överförmyndaren för yttrande över vad anmälarna anför om handläggningen av deras begäran om att få kopior av vissa allmänna handlingar respektive att få ta del av akten. I remissen framhölls att det i redovisningshandlingarna inte fanns någon uppgift om att huvudmannen skulle ha ägt någon bil, varför yttrandet även skulle omfatta vad anmälarna anför i den delen.

I remissvaret anförde överförmyndaren DD följande.

Utlämnande av allmänna handlingar

Anmälarna (som tillhör den krets som omfattas av den sekretessbrytande regeln i föräldrabalken [FB] 16 kap. 7 §) begärde att få del av den ekonomiska redovisningen. Överförmyndaren gjorde då den bedömningen att regeln bara tog sikte på sådan redovisning som var granskad och klar. Handlingarna tillförs inte akten förrän granskningen är avslutad. Det är ofta så att överförmyndaren nödgas ta in kompletteringar (så även i det aktuella fallet) och redovisningarna skulle många gånger framstå som både ofullständiga och missvisande för det fall de skulle lämnas ut innan färdigställande genom avslutad granskning är för handen. Så snart allt lagts till akten postades omgående en kopia till var och en av anmälarna. Om lagen skall tolkas så att även ej granskade redovisningar skall omfattas av FB 16 kap. 7 §, kommer överförmyndaren självklart att omedelbart ändra sina rutiner härvidlag.

Redovisning av huvudmannens bil

Enligt FB 16 kap. 3 § skall överförmyndaren granska förmyndares, gode mäns och förvaltares verksamhet med ledning av de förteckningar, årsräkningar, sluträkningar samt andra handlingar och uppgifter angående förvaltningen som har lämnats. Lagstiftaren har väl valt begreppet ”granskning” med anledning av att man inte anser att överförmyndaren skall göra en revision av den inlämnade redovisningen. Det rör sig således i mångt och mycket om att göra en rimlighetsbedömning av den av ställföreträdaren ingivna redovisningen. Överförmyndaren har därför i första hand att granska de uppgifter som lämnats i redovisningen. Överförmyndarens granskning kan inte anses omfatta en undersökning av om något eventuellt utelämnats (annat än när särskild anledning föreligger därtill). Det kan inte anses, utifrån lagstiftarens intentioner, rimligt att överförmyndaren rutinmässigt skall kontrollera om t.ex. lös egendom i form av en bil utelämnats från redovisningen. Om allt inre och yttre lösöre till mindre värden skall tas upp skulle det leda alldeles för långt ur både redovisnings- och granskningssynpunkt. Det bör också framhållas att ställföreträdarna lämnar sin redovisning på heder och samvete och att det därför får anses rimligt att överförmyndaren skall kunna utgå från att de lämnade uppgifterna är sanningsenliga. Många gånger är det också så att det dröjer innan ställföreträdaren har fått kännedom om lös egendom som inte befinner sig i huvudmannens besittning (i det aktuella fallet fanns bilen hos en av huvudmannens barn). Med hänvisning till det ovan anförda anser inte överförmyndaren att myndigheten begått några fel avseende den av huvudmannen tillhöriga bilen.

I övrigt kan anföras, att det fanns stridiga uppfattningar hos de anhöriga om bilen skulle säljas eller inte. Det framfördes bl.a. att modern borde få ha den kvar av känslomässiga skäl. Det kan här framhållas att affektionsvärde hos nära anhörig kan innebära att ställföreträdaren kan göra undantag från realiseringskravet i FB 14 kap. 4 §. I alla händelser fanns det ingen anledning för överförmyndaren att inom ramen för sin tillsyn vidtaga några åtgärder p.g.a. den uteblivna försäljningen. Bilen såldes för övrigt under 2009.

Eftersom överförmyndarens yttrande inte behandlade vad anmälarna anförde om att få ta del av akten, remitterades ärendet på nytt i den delen. Överförmyndaren anförde därefter följande.

Överförmyndaren är väl medveten om att reglerna i föräldrabalken (FB) 16 kap. 7 § innebär att huvudmannens närmaste släktingar har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet som förvaras hos överförmyndaren och att denna rätt inte är begränsad i något avseende. Enligt överförmyndarens mening innebär inte detta lagrum att överförmyndaren skulle vara skyldig att ta in vissa handlingar för att kunna presentera dessa för de närmast anhöriga till huvudmannen. Överförmyndaren har hållit alla de handlingar som vid tiden för förfrågan fanns i överförmyndarens

akt tillgängliga för de släktingar som är aktuella i det förevarande fallet. Efter det att de fick del av årsräkningskopiorna har de inte hörts av annat än genom den anmälan till JO som nu är aktuell.

Lagen uppställer i dag inget krav på att de i redovisningshandlingarna upptagna posterna skall verifieras när redovisningen ges in. Däremot skall ställföreträdaren på anmodan av överförmyndaren kunna visa en mer detaljerad redogörelse på sin förvaltning. Det innebär att ställföreträdaren skall se till att hålla någon form av kassabokföring och även skaffa verifikationer (se t.ex. NJA II 1995 s. 34). I praktiken har dock sedvänjan inneburit att många överförmyndare kräver verifikationer tillsammans med årsredovisningen. I avsaknad på lagtexter eller annan vägledning har sedan dessa verifikationer hanterats på olika sätt hos olika överförmyndare. Vissa överförmyndare behåller dem i akten och andra skickar tillbaka dem efter det att kontroller gjorts. Hos överförmyndaren i Herrljunga behålls de inte, utan skickas tillbaka till ställföreträdaren efter det att granskningen av årsräkningen är avslutad. Om det skulle behövas kan överförmyndaren bestämma att ställföreträdaren skall hålla sina handlingar tillgängliga för granskning (FB 16 kap. 3 §). Handlingarna kommer också för det fall att uppdraget avslutas genom att huvudmannen avlider att kunna hållas tillgängliga för granskning och så småningom att överlämnas till dödsboet enligt reglerna i FB 14 kap. 23 §.

AA och BB kommenterade remissvaret. De anförde därvid bl.a. att överförmyndaren fortfarande inte hade delgett dem huvudmannens akt eller de kontoutdrag de begärt.

I ett beslut den 1 september 2009 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Bedömning

Allmänt om JO:s handläggning

JO har inte tillsyn över gode män. Jag är därför förhindrad att uttala mig om den gode mannens åtgärder.

Utlämnande av handlingar

När det gäller överförmyndarens handläggning av anmälarnas begäran om utlämnande av handlingar finns det anledning att inledningsvis redogöra för tillämpliga författningsbestämmelser.

Grundläggande bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet finns i 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF), vilken även primärt reglerar frågan om utlämnande av allmänna handlingar. Enligt 2 kap. 12 § TF ska en allmän handling som får lämnas ut – som alltså inte innehåller uppgifter som omfattas av någon sekretessbestämmelse – på begäran genast eller så snart det är möjligt och utan avgift tillhandahållas den som önskar ta del av den. JO har i ett flertal beslut uttalat att innebörden av detta är att besked i utlämnandefrågan normalt bör lämnas samma dag. Någon eller några dagars fördröjning kan dock godtas om en sådan fördröjning är nödvändig för att myndigheten ska kunna ta ställning till om den efterfrågade handlingen är allmän och offentlig. Härtill kommer att ett visst dröjsmål är ofrånkomligt om framställningen avser eller fordrar genomgång av ett omfattande material. Om en begäran om att få ta del av en handling helt eller delvis inte kan tillmötesgå ska den som gjort framställningen underrättas om detta. Enligt 6 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), som trädde i kraft den 30

juni 2009, ska han eller hon också informeras om möjligheten att begära myndighetens prövning och att det krävs ett skriftligt beslut av myndigheten för att beslutet ska kunna överklagas.¹ Av 2 kap. 13 § TF framgår att den som begär det också har rätt att mot fastställd avgift få en kopia av handlingen till den del den får lämnas ut. Myndigheten ska behandla en sådan begäran skyndsamt.

Enligt 32 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen gäller sekretess hos överförmyndare eller överförmyndarnämnd i ärende enligt föräldrabalken för uppgift om en enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde lider skada eller men. Enligt 32 kap. 5 § samma lag hindrar inte sekretessen enligt 4 § att uppgift lämnas till en enskild enligt vad som föreskrivs i föräldrabalken.²

Av 16 kap. 7 § föräldrabalken (FB) följer att en omyndig som har fyllt sexton år och den som har god man eller förvaltare har rätt att ta del av de handlingar som rör ställföreträdarskapet och som förvaras hos överförmyndaren, och att även den enskildes make eller sambo och närmaste släktingar har en sådan rätt.

När en begäran om att få ta del av allmänna handlingar kommer in till överförmyndaren – skriftligen eller muntligen – ska överförmyndaren i första hand pröva om utlämnande ska ske med stöd av föräldrabalken och, om så inte är fallet, om utlämnande ändå kan ske utan hinder av 32 kap. 4 § offentlighets- och sekretesslagen. Om begäran avslås bör ett beslut om avslag sättas upp särskilt och innehålla de skäl som har bestämt utgången (jfr 20 § förvaltningslagen [1986:223]) samt förses med en fullföljdshänvisning (21 § förvaltningslagen). Oavsett vilket regelsystem som ska tillämpas ska en framställning om att få ta del av handlingar behandlas med tillbörlig skyndsamhet.

AA och BB har, som överförmyndaren konstaterat, rätt att ta del av alla handlingar som rör ställföreträdarskapet avseende CC och som förvaras hos överförmyndaren. Denna rätt är inte begränsad i något särskilt hänseende. Det har ingen betydelse huruvida exempelvis en ingiven årsräkning har hunnit granskas av överförmyndaren eller inte.

Om en handling som efterfrågas inte finns hos överförmyndaren saknas förutsättningar för ett utlämnande av handlingen. I ett sådant fall bör överförmyndaren i nära anslutning till att begäran om att få del av handlingen mottogs underrätta sökanden om detta.

---

¹ Tidigare återfanns bestämmelsen i 15 kap. 6 § andra stycket sekretesslagen (1980:100).

² Tidigare återfanns bestämmelserna i 9 kap. 14 § sekretesslagen.

Av utredningen framgår inte när anmälarna begärde att få ut de aktuella handlingarna. Det står emellertid klart att överförmyndaren inte har hanterat anmälarnas önskan om att få ta del av handlingar respektive akten i det aktuella ärendet med tillbörlig skyndsamhet. Jag är mycket kritisk till överförmyndarens hantering av frågan. Jag förutsätter att överförmyndaren omgående vidtar de åtgärder som alltjämt kan behövas. Jag utgår också från att överförmyndaren ser över sina rutiner i nu påtalat hänseende så att handläggningen av framställningar om att få ta del av allmänna handlingar fortsättningsvis sker i överensstämmelse med gällande bestämmelser.

I sammanhanget vill jag anföra att jag inte har någon synpunkt på att överförmyndaren återsänder verifikationer o.d. till ställföreträdaren efter det att granskning gjorts.

Överförmyndarens tillsyn

Överförmyndare ska, enligt 12 kap. 9 § FB, utöva tillsyn och kontroll över gode män. Detta innebär bl.a. att överförmyndaren ska tillse att gode män med omsorg och nit vårdar huvudmannens rätt och bästa. Vid tillsynen ska överförmyndaren särskilt se till att huvudmannens tillgångar i skälig omfattning har använts till hans eller hennes nytta och att tillgångarna i övrigt är tryggt placerade och ger en skälig avkastning. Överförmyndarens skyldighet att vidta åtgärder mot en god man är inte inskränkt till vad som framkommit vid granskning av förteckningar, årsräkningar och sluträkningar. Denna skyldighet kan givetvis aktualiseras genom andra upplysningar som kommit till överförmyndarens kännedom.

Av redovisningshandlingarna i ärendet framgår dels att den gode mannen inte har upptagit någon bil i förteckningen över CC:s tillgångar, dels att en avgift till trafikförsäkringsföreningen betalats. Jag uttalar mig inte i frågan huruvida det funnits anledning för överförmyndaren att anmärka på den gode mannens förvaltning i fråga om bilen. Jag vill dock i sammanhanget framhålla att det, utifrån underlaget i årsräkningen och de upplysningar som enligt anmälarna lämnats till överförmyndaren i saken, i vart fall funnits anledning för överförmyndaren att överväga att begära in en komplettering från den gode mannens sida i fråga om förekomsten av en bil och lämplig förvaltning avseende denna.

Det som i övrigt har kommit fram i ärendet ger inte anledning till något uttalande från min sida.